

ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО: ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ

* * *

В історії української літератури творчість Григорія Квітки-Основ'яненка посідає особливе місце. Коли 1843 року Микола Костомаров на сторінках третього тому харківського альманаху «Молодик» писав про те, що честь створення нової української літератури належить письменникові, який виступив під прибраним ім'ям Основ'яненка*, він навряд чи погрішив проти правди. Зрештою, українські повісті Квітки відкривають нову сторінку і в письменстві всієї Європи. Беручи свої сюжети «виключно з життя народного», Квітка-Основ'яненко, як скаже перегодом Іван Франко, на ціле десятиліття випередив відповідні твори письменників-«натуралістів»: Жорж Занд, Івана Тургенєва, Федора Достоевського та інших**. «З Основ'яненком, — стверджував Сергій Єфремов, — у світову літературу вступив мужик — та потріпувана і зганыблена маса простолюддя, що незабаром займе своє місце в письменстві на покуті»***. Так чи ні, нова українська література багатьма своїми рисами завдячує саме Квітці-Основ'яненкові. Недарма ж Юрій Федькович назвав Квітку ясним місяцем на небосхилі українського слова («Нема в нас сонця, як Тарас, нема місяця, як Квітка, і нема зіроньки, як наша Марковичка»****), а Михайло Драгоманов у листі до Мелітона Бучинського зараху-

* Див.: *Иеремия Галка* [Костомаров М.] Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке // Костомаров М. І. Твори: У 2 т. — К., 1967. — Т. 2. — С. 382.

** Див.: *Франко І. Тарас Шевченко* // Франко І. Твори: В XX т. — К., 1955. — Т. XVII: Літературно-критичні статті. — С. 85.

*** *Єфремов С.* Од літературщини до літератури. На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка // Книгарь. Літопис українського письменства. — К., 1918. — Ч. 12—13. — С. 690. Те саме: *Єфремов С.* Історія українського письменства. Вид. 4-те, з одмінами й додатками. — К.: Ляйпціг, 1919 [Вецляр, 1924]. — Т. I: Від початків до М. Костомарова. — С. 413.

**** *Федькович Ю.* Лист до Д. Тинячкевича (без дати) // Федькович Ю. Твори: В 2 т. — К., 1984. — Т. 2. — С. 360.

вав Квітку до трійки найвидатніших українських письменників XIX століття: «...Квітка, Шевченко і Гоголь...»^{*}.

* * *

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко народився 18 (29) листопада 1778 року в селі Основа, яке було тоді за дві версти від Харкова. Письменник походив з давнього роду слобідсько-української козацької старшини (герб Квіток має елементи шляхетських гербів «Погонь», «Боньча», «Шеліга»), вперше згаданого в літописі ще 1666 року^{**}, і був молодшим сином власника Основи Федора Івановича Квітки. Село Основа, осаджене колись харківським полковником Федором Донцем-Захаржевським, тим самим, що йому за часів гетьмана Мазепи чернігівський поет Іван Орновський присвятив пишний панегірик під назвою «Багатий сад»^{***}, у 1713 році стало власністю прадіда Квітки-Основ'яненка — Григорія Семеновича Квітки. Григорій Семенович упродовж 1713—1734 років був харківським полковником. Його брат Петро сотникував у Хорошеві, другий брат — Олексій — у Деркачах. Сини Григорія Семеновича також обіймали високі посади в слобідських полках: Роман був золочівським сотником, потім полковим хорунжим та суддею, а Іван — дід письменника — валківським сотником, перегодом ізюмським полковником. Батько Квітки-Основ'яненка, Федір Іванович, хоч і не обіймав високих посад, але був чоловіком заможним (тільки в його основ'янському маєткові було близько шести сотень підданих) і шанованим. До кола його приятелів належали, зокрема,

^{*} Драгоманов М. Лист до М. Бучинського (25 грудня 1872 р.) // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. — К., 1970. — Т. 2. — С. 449.

^{**} Див.: Данилевский Г. П. Григорий Федорович Квитка-Основьяненко (с 1778 по 1843 г.) // Данилевский Г. П. Украинская старина. Материалы для истории украинской литературы и народного образования. — Харьков, 1866. — С. 174.

^{***} Див.: *Ornowski J. Bogaty w pareniele, sławę y honory wirydarz herbownemi wielmożnych ich mościov panow P. Zacharzewskich, poroznie po swych kwaterach zasadzony rozami na ozdobe rodowitey, sławney y zamożney w honory prozapięu in triade roz wysymbolizowaney.* — Kiiów, 1705. Цей панегірик, що є одним з найкращих творів української польськомовної поезії часів бароко [див.: *Radyszewskij R. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku.* — Kraków, 1996. — Cz. 1. — S. 250—255], на думку Дмитра Багалія, правив Квітці-Основ'яненкові за взірець, коли він працював над історичною повістю «Основание Харькова» [див.: *Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Историческая монография. Том первый (XVII—XVIII вв.).* — Харьков, 1905. — С. 15].

ЗМІСТ

Григорій Квітка-Оснoв'яненко: літературний портрет.	
<i>Леонід Ушкалов</i>	3
Маруся	31
Конотопська відьма	109
Підбрехач	180
Примітки та коментарі	183
Пояснення слів та виразів	190